

Comparative Study on Liability for Non-Realization of Goals and Programs of the Governance System as a Research Need

Seyyed Hosein Safaei

Professor of Tehran University and PhD
in private law, Paris, France,
Email: hsafaii@ut.ac.ir

Mohammad Darvishzadeh

Head of the Iranian Law and Legal
Research Institute and former judge of
the Supreme Court, Tehran, Iran,
Email: darvishzadeh@illrc.ac.ir

In this editorial, we aim to introduce a legal research area to researchers. This research area raises and proposes multiple research topics for researchers. The core of this research area is the question of the responsibilities arising from the non-realization of the goals and programs approved by the governance system and government officials! In this editorial, while explaining this question as a research need, we specifically focus on the liability arising from the non-realization of the Iran 1404 Vision Document, because the evaluations performed indicate the non-realization of the most important indicators of this important and upstream document. The emphasis on comparative study in response to the aforementioned question is because studying human experience in similar fields can lead to the development of theoretical and related literature to this question. Based on this, first, an explanation is provided about research needs assessment, and we explain the necessity of research in the legal dimensions of the governance system and the responsibilities arising from the non-realization of the goals and programs approved by the governance system.

Journal of Research and Development in
Comparative Law

Iranian Law and Legal Research Institute

Vol. 6 | No. 21 | Winter 2023
(Editor-in-Chief Lecture)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:

[10.22034/LAW.2024.712439](https://doi.org/10.22034/LAW.2024.712439)

Then, we examine the Iran 1404 Vision Document due to its importance, and then we raise questions for research on the liability arising from the non-realization of the important indicators of this document. At the end, some Iranian legal texts and sources are referred to in order to answer this question, so that the main domestic legal sources for conducting research are determined. Finally, we emphasize the need for comparative studies in this field so that future researchers in this field can work hard and enrich it with the production of theoretical literature and scientific content.

مطالعه تطبیقی در مسئولیت ناشی از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های نظام حکمرانی به مثابه نیازسنجی پژوهشی

استاد دانشگاه تهران و دکتری حقوق خصوصی،

پاریس، فرانسه | Email: hsafaii@ut.ac.ir

رئیس پژوهشکده حقوق و قانون ایران و قاضی پیشین

دیوانعالی کشور، تهران، ایران

Email: darvishzadeh@illrc.ac.ir

سیدحسین صفایی

محمد درویش زاده

فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی
بزهشکده حقوق و قانون ایران

دوره ۶ | شماره ۲۱ | زمستان ۱۴۰۲
(یادداشت علمی)
www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:
[10.22034/LAW.2024.712439](https://doi.org/10.22034/LAW.2024.712439)

در این سرمقاله بر آنیم که یک زمینه پژوهش حقوقی را به پژوهشگران معرفی کنیم، این زمینه پژوهشی موضوع‌های متعددی را برای پژوهش مطرح و به پژوهشگران پیشنهاد می‌کند. درون مایه این زمینه پژوهشی، پرسشی است از مسئولیت‌های برآمده از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب نظام حکمرانی و دولتمردان! در این سرمقاله ضمن توضیح این پرسش به عنوان یک نیاز پژوهشی به طور خاص نیز تمرکز بر مسولیت ناشی از عدم تحقق سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ است، زیرا ارزیابی‌های انجام شده حاکی از عدم تحقق مهم‌ترین شاخص‌های این سند مهم و بالادستی است، تاکید بر مطالعه تطبیقی در پاسخ به پرسش مزبور از آن جهت است که مطالعه تجربه بشری در زمینه‌های مشابه می‌تواند موجب توسعه ادبیات نظری و مرتبط با این پرسش شود، بر این اساس ابتدا توضیحی پیرامون نیازسنجی پژوهشی ارائه می‌شود و ضرورت پژوهش در ابعاد حقوقی نظام حکمرانی و مسولیت‌های برآمده از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب نظام حکمرانی را توضیح می‌دهیم سپس سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ را به دلیل اهمیت آن بررسی می‌کنیم و در ادامه پرسش‌هایی برای پژوهش در مسولیت برآمده از عدم تحقق شاخص‌های مهم این سند مطرح می‌شود.

در پایان به برخی متون و منابع حقوق ایران در ارتباط با پاسخ به این پرسش اشاره می‌شود تا منابع اصلی حقوق داخلی در انجام پژوهش مشخص شود و در نهایت ضرورت انجام مطالعات تطبیقی را در این زمینه مطرح می‌کنیم تا پژوهشگران بعدی در این زمینه دامن همت به کمر زنند و آن را با تولید ادبیات نظری و محتوای علمی غنی‌سازی کنند.

یکم: نیازسنجی پژوهشی و مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌ها:

سازمان‌های پیشرو، همواره درصدد شناسایی مشکلات و مسائل خود هستند تا از علل و آثار عدم تحقق اهداف و برنامه‌های خود آگاه شوند و راه‌های مقابله با آن را بیابند، برای این منظور پژوهش‌های سازمانی بر شناسایی اولویت‌های پژوهشی متمرکز شده و لذا نیازسنجی پژوهشی اهمیت پیدا می‌کند تا هزینه‌ها و ظرفیت‌های پژوهشی سازمان، متمرکز بر شناسایی مشکلات و حل مسئله باشد، نظام‌های سیاسی اجتماعی نیز به مثابه یک کلان سازمان اجتماعی، از همین فرایند بهره مند می‌شوند، نیازسنجی‌های پژوهشی در ارتباط با اهداف و عملکرد نظام سیاسی اجتماعی می‌تواند برای شناسایی مشکلات، مسائل و نحوه حل مشکل الهام بخش باشد، از سوی دیگر نیازسنجی‌های پژوهشی می‌تواند سطحی وسیع و متنوع از فعالیت‌های پژوهشی را نشان دهد تا ظرفیت و توان پژوهشگران داخل و خارج به آن سمت هدایت شود، از جمله نیازهای پژوهشی در همه سازمان‌ها و از جمله در نظام‌های سیاسی اجتماعی، نیازهای پژوهش حقوقی است، یکی از مهم‌ترین محورهای پژوهش‌های حقوقی نیز بررسی نظام حقوقی ناظر به مسئولیت است، این حوزه پژوهشی در ارتباط با نظام سیاسی اجتماعی زمانی مطرح می‌شود که پرسش از مسئولیت حقوقی عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب به عنوان موضوع پژوهش مطرح شود. انجام این پژوهش‌ها با تاکید بر مطالعه تطبیقی می‌تواند به تولید ادبیات نظری و پژوهش‌های غنی مرتبط با این پرسش منتهی شود و نتایج آن به تصحیح نظام حکمرانی منتهی گردد، مهمترین قسمت در نیازسنجی پژوهشی شاخص‌هایی است که اولویت انجام یک پژوهش را اندازه‌گیری می‌کند، مهم‌ترین عامل در تعیین اولویت نیازسنجی پژوهشی مربوط است به حجم و گستره "گروه‌های ذینفع". به این معنا که هرگاه موضوع پژوهشی از نظر حجم ذینفعان به گونه‌ای باشد که سطح وسیعی از افراد را تحت تاثیر قرار داده و گروه‌های زیادی از آحاد اجتماع را به عنوان ذینفع تحت پوشش قرار دهد اولویت آن

پژوهش بیشتر خواهد بود، بر اساس این معیار پرسش از مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب از آنجهت دارای اولویت پژوهشی است که حجم ذینفعان آن آحاد مردم و شهروندان تحت حاکمیت نظام حکمرانی را شامل می‌شود، علاوه بر آن اهداف نشریه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی زمانی محقق می‌شود که بتواند تحقیقاتی را پیشنهاد دهد که از نظر تاثیرگذاری حجم بیشتری از گروه‌های ذینفع را پوشش داده و اثرگذاری بیشتری بر شناسایی مشکلات داخلی با استفاده از تجارب بین المللی داشته باشد، بر اساس این معیار است که نویسندگان پرسش از مسئولیت ناشی از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های نظام سیاسی اجتماعی دولتمردان را به جامعه مخاطب و پژوهشگران داخلی و خارجی پیشنهاد میکنند.

دوم: گستره پژوهش در مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌ها با تاکید بر سند چشم انداز ایران ۱۴۰۴:

می‌دانیم که نظام سیاسی اجتماعی ایران اسلامی بر پایه منابعی کهن و اسنادی نو تنظیم، استوار است، این منابع، ساختاری میثاق گونه میان حاکمیت با آحاد شهروندان را شکل داده است. محتوای این میثاق، در اسناد متعددی منعکس شده است که عبارتند از: منابع مسلم اسلامی، قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی نظام، قوانین برنامه توسعه کشور و سایر قوانین عادی و... همچنین اسناد میثاق گونه در سطح دولتمردان نیز شامل تعهدات و برنامه‌های انتخاباتی، منتخبان ملت می‌شود. بر این اساس پرسش از مسئولیت ناشی از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب در دو سطح نظام سیاسی اجتماعی حاکم و دولتمردان به عنوان یک زمینه پژوهشی در مطالعات حقوقی قابل طرح است، در این زمینه پژوهشی، عناوین پژوهشی متعدد قابل طرح است. این عناوین پژوهشی می‌تواند در سطوح مختلف، مدیریتی و تصمیم‌گیری مطرح شود. به

عنوان مثال پرسش از مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌ها در هریک از اسناد بنیادین نظام سیاسی اجتماعی (منابع اسلامی - قانون اساسی - سند چشم‌انداز - قوانین برنامه توسعه و...) نسبت به نظام حکمرانی قابل طرح است و پرسش از مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌های اعلام شده نسبت به هر یک از دولتمردان نیز قابل طرح است. در این سرمقاله به صورت خاص بر سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ به عنوان مورد مطالعه - که دارای اولویت پژوهشی است - تاکید می‌شود.

سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، متضمن برنامه توسعه ایران در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و علمی است، این سند برای اجرا از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴ در قالب چهار برنامه توسعه ۵ ساله به تصویب رسیده است، اهمیت این سند به درجه‌ای است که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین شده و در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ به عنوان مبنای سیاست‌های کلی در ۴ برنامه ۵ ساله کشور از سوی رهبر انقلاب اسلامی به رؤسای قوای سه‌گانه و مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ شده است، اهمیت این سند بالادستی به درجه‌ای است که از ۱۳ تا ۲۰ آبان با عنوان هفته پاسداشت سند چشم‌انداز نامگذاری شده است، ضرب سکه ۲۰۰۰ ریالی نیز در سالگرد تصویب این سند جایگاه بی‌بدیل آن را در خصوص تعهدات نظام حکمرانی نشان می‌دهد. مشخصات درج شده در این سکه به گونه‌ای است که واژه ایران ۱۴۰۴ در وسط سکه درج شده و نماد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی به صورت تصویر و نوشتار در آن گنجانده شده است، این نمادها از اهمیت بنیادین این سند در روابط نظام سیاسی اجتماعی حاکم و عموم شهروندان حکایت می‌کند که در ۲۰ سال گذشته به تصویب رسیده است.

مطابق این سند ویژگی‌های متعددی برای جامعه ایران در افق ۱۴۰۴ ذکر شده است، یکی از ویژگی‌های جامعه ایران در افق ۱۴۰۴ عبارت است از: جامعه‌ای "دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه،

قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تاکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل "!!" در این سند بندهای مختلف دیگری نیز آمده که همگی حاکی از تحقق شاخص‌های بهبود یافته زندگی اجتماعی و اقتصادی آحاد جامعه است، این در حالیست که اکنون - و در آستانه ورود به سال ۱۴۰۳ - در آخرین زمان مربوط به تحقق نتایج اجرای این سند قرار داریم! اما با کمال تاسف اولاً ارزیابی مستمر و مستندی از اجرا و تحقق این سند منتشر نشده است!! و ثانیاً برخی ارزیابی‌های منتشر شده - که به صورت پراکنده منتشر شده و از جمله ارزیابی سال ۹۷ - حاکی از عدم تحقق جدی اهداف و برنامه‌های چشم‌انداز به صورت مشهود و مسلم است، مطابق این ارزیابی‌ها قریب به اتفاق شاخص‌های مصوب همچون نرخ رشد اقتصادی، نرخ رشد تورم، تحولات ارزی، بازار کار و سطح اشتغال، شاخص نابرابری و توزیع درآمد، سیاست خارجی، اندازه دولت، شاخص بهره‌وری و... تماماً وضعیتی منفی را نشان می‌دهد، متأسفانه از مقامات عمومی و شخصیت‌های حقوقی نیز احدی پاسخگوی این وضعیت نیست و در این زمینه مسئولیتی را نپذیرفته است!! بر این اساس پژوهش در مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌های نظام سیاسی اجتماعی به صورت عام و نیز عدم تحقق اهداف و برنامه‌های دولتمردان به صورت خاص و همچنین عدم تحقق اهداف و برنامه‌های سند چشم‌انداز به صورت اخص به عنوان یک زمینه پژوهش حقوقی و با تاکید بر مطالعه تطبیقی به پژوهشگران حقوقی و اجتماعی پیشنهاد می‌شود. در این پژوهش‌ها طیف وسیعی از پرسش‌های حقوقی مطرح است، برخی از این پرسش‌ها عبارتند از: ۱- دولتمردان و مقامات عمومی که باید پاسخگوی عدم تحقق اهداف و برنامه باشند چگونه طبقه‌بندی می‌شوند؟ اهداف و برنامه‌های مصوب نظام سیاسی اجتماعی و سایر دولت مردان چگونه طبقه‌بندی می‌شوند؟ مسئولیت‌های ناشی از عدم تحقق چند گونه است؟ و چگونه طبقه‌بندی می‌شود؟ (اخلاقی، انتظامی، حرفه‌ای، سیاسی، مدنی

کیفری و...) مطالعه تطبیقی در زمینه موضوع پژوهش چه نتایجی را نشان می‌دهد؟ چه ضمانت‌های اجرایی در موضوع پژوهش قابل طرح است (ضمانت اجرا در نظام‌های مبتنی بر تحزب و تغییر دولتمردان، ضمانت اجرای مبتنی بر فرهنگ شرم‌نده‌سازی، ضمانت اجرای مبتنی بر مسئولیت حقوقی و...) چه پیشنهادهایی برای حساس‌سازی نظام حکمرانی و پاسخگو ساختن دولتمردان در قبال عدم تحقق اهداف و برنامه‌های آنها وجود دارد؟ منابع و مبانی مسئولیت نظام سیاسی اجتماعی و دولتمردان در حقوق ایران چیست؟ و...

سوم: ابعاد مطالعات تطبیقی در مسئولیت عدم تحقق:

از آنجا که مطابق اصول متعدد قانون اساسی منابع مسلم اسلامی از مهم‌ترین منابع قانونگذاری پذیرفته شده در نظام سیاسی اجتماعی ایران است، برای مطالعه تطبیقی در خصوص مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌های نظام حکمرانی و دولتمردان میتوان به این منابع مراجعه کرد، به عنوان مثال برخی اسناد قرآنی که بر وفای به عهد به عنوان بنیانی‌ترین قاعده حقوقی تاکید دارند (اوفوا بالعهد - اوفوا بالعقود و...) و نیز آیه ۳۹ سوره صف که با صراحت هرچه تمام‌تر عدم انجام آنچه گفته شده را گناه کبیره دانسته است (یا ایها الذین آمنوا لم تقولون مالا تفعلون. کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون)، نهاد توبه و نقش عنصر جبران مافات و بسیاری از نصوص دیگر که در منابع اسلامی آمده است می‌تواند زمینه مطالعه تطبیقی مسئولیت عدم تحقق اهداف و برنامه‌ها را در منابع اسلامی نشان دهد. این مطالعات میتواند تئوری مسئولیت ناشی از عدم تحقق اهداف و برنامه‌های مصوب را طرح ریزی کند. علاوه بر آن مطالعه تطبیقی و شناسایی تجارب بشری برای پیشگیری و مقابله با پدیده عدم تحقق اهداف و برنامه‌ها پیشنهاد می‌شود تا پژوهشگران بعدی در این زمینه به غور و بررسی بپردازند و دستاوردی ارائه شود که جامعه و فرهنگ بومی بر پایه این مطالعات تطبیقی سامانی بهینه پیدا کند بعون الله تعالی.